

44

ЛЬВІВ

ЯКИЙ ЗНИКАЄ

Лариса МАРЧУК

Львів став туристичним містом завдяки його архітектурі. Саме «застигла музика» вабить і чарує кожного, хто потрапляє у це дивовижне місто. Щоб зберегти його архітектуру, Львів внесли до спадщини ЮНЕСКО. Але у приватних інтересах нові власники будинків реконструюють пам'ятки відповідно до своїх потреб. Відтак автентичний вигляд давніх кам'яниць втрачається і є небезпека, що вони залишаться тільки на старих світлинах, в архівах міста та спогадах львів'ян. Моя заангажована темою прогулянка центральними вулицями Львова викрила новітні корективи фасадів будинків, які проектували й зводили відомі європейські архітектори.

Бальзак і кава з паперу фаст-фуду

Відомий архітектурний комплекс готелю «Жорж», що є окрасою центральної частини міста, нещодавно зазнав помітної реконструкції, зокрема в партері. На першому поверсі з'явилися нові фірмові магазини-салони та фаст-фуд. Усі вони мають свій брендовий стиль, тобто є носіями певних кольорів і стереотипів у дизайні. Тож зрозуміло, що нові власники облаштували партер у своєму фірмовому стилі. Відтак оновлений перший поверх не зовсім відповідає первісному проекту віденського архітектурного бюро «*Felner&Helmer*» початку ХХ століття знаменитих європейських зодчих Германа Гельмера й Фердинанда Фельнера. Там, де колись зупинялись Оноре де Бальзак, Моріс Равель, Ференц Ліст, австрійський цісар Франц-Йосиф, Етель-Ліліан Войнич, Олексій Толстой та багато інших відомих особистостей, нині

подають каву в паперовому посуді у стилі харчових блоків швидкої їжі. Унікальний за конструкцією архітектурний комплекс готелю 1900 року відповідав новим на той час технічним досягненням – тут цілодобово була холодна і гаряча вода, центральне опалення, телефони, електричний ліфт. Ще донині в підвалі господарських приміщень збереглася колія, якою подавали продукти для приготування різноманітних страв, якими славилися місцеві кухарі. Екзотичні наїдки описали львівські репортери, коли 1905 року в 76 номерах готелю оселилися шах Ірану Музаффер Еддін та його свита. Тоді він і його челядь за три дні наїли на 48 тисяч

крон (це була на той час вартість десятиквартирного будинку у Львові). Гість не захотів платити й запропонував господареві готелю іранський орден, але той відмовився й наполіг на оплаті рахунку. Львівський комплекс готелю «Жорж» уславив архітекторів Г. Гельмера та Ф. Фельнера в Європі. У Відні, Будапешті, Берліні, Брно, Празі, Братиславі, Загребі, Чернівцях і Одесі театри збудовано цими зодчими. Їхні споруди є візитівками згаданих міст, реконструювати які ніхто не наважиться без погодження спеціальної архітектурної ради.

Прикладом удалої професійної реставрації архітектурного комплексу вже в наші часи є «Гранд-готель» на проспекті Свободи. Проект розробляли архітектори інституту «Укрзахідпроектреставрація» (Є. Соколевський, К. Присяжний) із дотриманням усіх пам'ятоохоронних засад. У такий спосіб збережено пам'ятку архітектури.

На жаль, сьогодні ренесансні, барокові чи інші історичні пам'ятки агресивно захоплюють відомі компанії й фірми зі своїми «корпоративними стилями». Тому на фасадах пам'яток архітектури з'являються пластик, яскраві дисонуючі кольори, невластиві елементи, що спотворюють історичне середовище міста,

– зауважує член ІКОМОСУ, провідний спеціаліст інституту «Укрзахідпроектреставрація» Оксана БОЙКО. – Я розумію, що це потреба часу, люди хочуть користуватися новітніми засобами зв'язку й досягненнями у сфері послуг. Але чому для цього інвесторам надають саме пам'ятки архітектури,

будинки, які за законом маємо зберегти. Якщо спотворюватиметься архітектура – втрачатимуться автентичні вежі на дахах, колони, балкони, вікна, двері, архітектурний декор, – туристів не цікавитимуть екскурсії «новоделками», вони не дихають старовинним Львовом. Адже всі ці розкручені бренди фаст-фудів, супермаркетів, мобільного зв'язку туристи мають у себе вдома, а до Львова приїздять, щоб побачити унікальну архітектуру, яку творили європейські будівничі.

Замість Лувру й Ренесансу – пизато-стріхаті

У партері «кам'яниці Рогатина», що на розі вулиць Січових стрільців і Костюшка, зведеної у стилі модерн, завжди розміщували фешенебельні розважальні заклади. Спочатку кав'ярні «Ренесанс», «Лувр», за радянських часів – демократичне кафе «Веселка», ресторан «Фестивальний». А чим знівечили партер нині? Під скульптурами двох лицарів припасували яскраво-червону вивіску відомого харчового комплексу українського фаст-фуду із сільським «українським» брендовим дизайном. Знищено черговий вишуканий інтер'єр у стилі модерн. Унікальні споруди, над якими працювали архітектори зі світовими іменами, саме тоді втрачають «обличчя», коли в історичній частині Львова розташовуються потужні компанії, які диктують свої умови.

Але і з ними можна домовитися. Так, як це робить місцева влада у старій частині Праги, Кракова, Будапешта, – вважає віце-президент Українського національного комітету ІКОМОС, голова ради Українського товариства охорони пам'яток історії та культури Андрій САЛЮК. – Адже є процедура погодження проекту пам'ятки на архітектурній раді. Я, як член ради, знаю, що, на жаль, цього в нас не дотримуються. Великі корпорації, які розташовані в столицях, а відкривають свої філії у Львові, байдужі до нашої історії, але ми маємо з ними працювати, тобто переконувати, і вони мають дотримуватися закону – не порушувати історичного середовища, реставрувати, відновлювати, а не нищити, насаджувати своє. І якщо інвестору надати наукову історичну довідку про певну пам'ятку архітектури, то підприємливий власник використає її для свого іміджу.

Андрій Салюк розповів, як до нього звернулися власники квартири на площі Ринок, 40 із проханням посприяти у фаховій реставрації приміщення, збудованого в епоху Ренесансу, що є унікальною пам'яткою архітектури. І трапилося так, що під час дослідження оселі виявили міжвіконні ренесансні колони, каміни та стінопис XVIII століття. Здійснену реставрацію цього старого помешкання як пам'ятки можна вважати вдалою і зразковою.

Світочі математичної школи у «Шкоцькій кав'ярні»

46

За останні десять років львівські дослідники, письменники, журналісти, історики видали чимало цікавих книжок про життя мешканців Львова. Так, ідучи вулицями міста і зупиняючись біля будинків, екскурсоводи переповідають не лише історичні факти, а й байки, легенди, жарти про львів'ян. Театри, ресторани, готелі, кав'ярні, цукерні, банки пов'язані з іменами відомих особистостей. На вулиці Академічній (нині проспект Шевченка) була кав'ярня «Шкоцька», де збиралися й творили львівські математики. На мармурових столиках вони писали свої завдання хімічним олівцем. Дружина відомого математика Стефана Банаха – батька функціонального аналізу, купила за півтора злотого зошит у лінійку, який згодом став однією з найвідоміших реліквій у математичному світі під назвою «Шкоцька книга». Бо на її сторінках самі собі писали й виконували завдання львівські математики. «Шкоцька книга» зберігалась у сейфі офіціанта. Писали завдання на непарних сторінках, а парні залишалися порожніми для майбутніх рішень. Будь-хто з

математиків, зайшовши до кав'ярні, просив у кельнера книгу і писав своє завдання або намагався розв'язати поставлене колегою. Навіть приїжджі «математичні світила» залишали свої задачі у цій книзі. За розв'язання їх було встановлено нагороди: п'ять малих кухлів пива, вечеря в ресторані «Жорж», а за найскладніше завдання – живий гусак. «Шкоцька книга» була перекладена англійською, її презентували на Світовому математичному конгресі. Унікальність книги полягає в тому, що написані в ній завдання ще не всі мають рішення. Одне з них, записане Стефаном Банахом 1936 року, розв'язав шведський математик Пер Енфо у 1972 році і йому вручили живого гусака.

Нещодавно у Львівському національному університеті імені Івана Франка під час міжнародної конференції відзначали ювілей творця сучасного функціонального аналізу, колишнього декана фізико-математичного факультету Стефана Банаха. Іноземні гості-математики з 23 країн світу попросили показати їм знамениту «Шкоцьку кав'ярню». Та, на жаль, сьогодні тут розміщується банк, і... жодної пам'яті про видатне місце. Проте підприємливі львів'яни переконані: якщо відновити історичну кав'ярню і написати імена відомих математиків, які там бували й творили, то така інвестиція істотно підтримала б імідж банку.

Чи відновлять у Львові цукерню, яку описав Станіслав Лем?

Тут же, на проспекті Шевченка, розташовувалася знаменита цукерня Залевського, яку описав у біографічній повісті «Високий замок» відомий фантаст Станіслав Лем, і до якої за солодощами приїжджали клієнти з різних європейських міст. За радянських часів у приміщенні цукерні був магазин «Світоч», а в підвалі – шоколадний бар, який прикрашало художнє керамічне панно. Нині приміщення має нових власників. У який спосіб збережуть цю пам'ятку архітектури, ми поцікавились у **начальника управління охорони історичного середовища Львівської міської ради Лілії ОНИЩЕНКО**. Вона розповіла, що цукерня збудована 1894 року за проектом архітектора Я. Шульца та скульптора П. Гарасимовича у неobarоковому стилі. В інтер'єрі приміщення збереглися вітрина з ме-

талевим мереживом та чимало цінних архітектурних елементів, питання про відновлення яких сьогодні вирішують. Управління веде перемовини з власниками і намагається зацікавити їх фактами з життя цієї кав'ярні та її відвідувачів. Наприклад, знаючи говірку львів'ян, які, захоплюючись або обурюючись, завжди казали (та й нині вживають цей вигук) «та-йой!», у

кав'ярні Залевського виготовляли цукерки, які називалися «Тайоки».

— Ми у Львові є тією організацією, яка має балансувати між розвитком міста й збереженням історичного середовища, — каже **Л. ОНИЩЕНКО**. — Ми не можемо зробити з міста суцільний музей і ходити по ньому, як по сканзену. Чимало фірм мають свій корпоративний стиль і обстоюють його. А для того, щоб місто захищало власні інтереси, на сесії має бути прийняте Правило забудови, яке чітко регламентує усі дії в історичному середовищі, що можна робити, а що ні. Такий документ уже розроблено, та його ухваленню чинять спротив самі депутати, які переважно є підприємцями. Бо такі правила їм не вигідні, особливо не погоджуються власники рекламних агентств, котрі заробляють чималі кошти на рекламі. Деяких із них я не впізнаю, коли справа зачіпає інтереси їхнього власного бізнесу. Нещодавно чоловік був захисником історичного середовища Львова, а нині псує місто недоделкою рекламою, і патріотизм його вже вичерпався. Правила з реклами вже опрацьовано, але їх постійно на комісіях доповнюють, і ухвалення затягується. А тим часом наше управління не має документа, на підставі якого можна працювати з інвестором та обстоювати інтереси розвитку й збереження міста.

Уривок із повісті «Високий замок» Станіслава Лема

«У ті часи з усіх приваб і пам'яток Львова мене найбільше вабила цукерня Залевського на вулиці Академічній. Вочевидь я мав добрий смак, бо відтоді, по правді, ніде в світі не бачив цукерничих вітрин, оздоблених з таким розмахом. Це була, по суті, велика сцена, оправлена в металеву раму, на якій кілька разів на рік змінювалися декорації, що були тлом для вражаючих скульптур і алегоричних скульптур із марципану. Якись великі натуралісти, рубенси цукерництва, втілювали на ній свої фантазії, а надто перед Різдвом і Великоднем, коли за шибами поставали дивовижі, застигли в мигдалевій масі та чоколяді. Цукрові Миколаї мчали на снях, із їхніх лантухів ринули лавини смаколиків. На глазуrowаних полумисках спочивали шинки і риби в галяреті, теж марципанові і з кремовою начинкою. Причём, оця моя інформація не мала чисто теоретичного характеру. Навіть скибки цитрин, що просвічували крізь галяретку, були витвором цукерничного різьбярства. Пам'ятаю стада рожевих свинок з чоколядовими оченятами, найрізноманітніші фрукти, гриби, вудженину, рослини, якись печери і скелі. Складалося враження, що Залевський подужає відтворити в цукрі та чоколяді цілий Космос, оздобивши сонце лучцем мигдалем, а зірки — лискучою глазуру. Щоразу, як наставав новий сезон, цей майстер над майстрами вмів захопити мою душу, ласу, неспокійну й не таку вже й довірливу, із якогось нового боку проиняти мене красномовністю своїх марципанових візерунків, оформлених білою чоколядою, везувіями тортів, які вивертали збиті вершки, що в них, мов у вулканічній лаві, тонули зацукровані фрукти. Тістечко котувало в Залевського 25 грошів — страшна сума, якщо ж зважати, що велика булка коштувала тоді п'ять, а цитрина — близько десяти».

(Переклад Лариси Андрієвської).

Франкова вілла на Софіївці

Літературно-меморіальний музей Івана Франка відзначає 70 років. Цей двоповерховий будинок нині розташований в одному з фешенебельних районів Львова, де нерухомість завжди у найвищій ціні. Однак 1902 року, коли Іван Франко починав зведення будинку, тут було болото, паслися кози. Неподаляк, щоправда, працювала цегельня. Район називався Софіївкою на честь храму Святої Софії, який зберігся й донині.

— З нагоди ювілею літературної діяльності Івана Франка, — розповідає багаторічний співробітник музею Віра Бонь, — 1898 року прогресивна громадськість Львова подарувала письменнику 2 тисячі австрійських гульденів на спорудження будинку. На той час Іван Франко мав четверо дітей, а про власне помешкання тільки мріяв, винаймаючи квартиру. Звісно, зібраних і подарованих для зведення будинку коштів було недостатньо. Тому дружина письменника Ольга Хоружинська дала свій дівочий посаг, а Іван Франко ще позичив в австрійському банку 12 тисяч корон із виплатою на 34 роки. Він їх так і не встиг повернути, бо помер 1916-го. Тільки через сім років діти перекрыли цей борг завдяки нестійкості фінансової системи.

Але Іванові Франкові не випало щасливого життя в новобудові. Уже 1908 року він тяжко захворів і не міг самостійно писати, диктував синові Андрієві, а той записував. Але 1913 року його невтомний помічник раптово помер від серцевого нападу. Всі троє синів Івана Франка — Андрій, Тарас і Петро закінчили Львівський університет, а донька Ганна — вчительську семінарію.

Планування двоповерхового будинку і сьогодні залишається незмінним. На першому поверсі п'ять кімнат, а на другому — дві. Після смерті Івана Франка стараннями Наукового товариства імені Шевченка було придбано у сина Тараса Франка меблі, робочий стіл і деякі цінні речі для майбутнього музею. До 1940 року ці реліквії ретельно зберігали, вони склали основу літературно-меморіального музею Івана Франка. Першим його директором став Петро Франко. Під час Другої світової війни Франкова вілла сподобалась одному німецькому офіцерові, він навіть зробив у ній ремонт і сподівався поселитися, але не судилося.

У 1944 році на подвір'я будинку впала бомба, але споруди не пошкодила. По війні тут зробили ремонт і знову відкрили музей Івана Франка, директором якого став Тарас Франко. Відтоді змінилося чимало директорів. Та в усі часи будинок завжди належно доглядали і нині бережуть його як пам'ять про великого письменника Івана Франка.

Л. М.

47

В оформленні статті використано знімки Оксани БОЙКО, Лариси МАРЧУК та з фотоархіву Ольги ПРОКОПЧУК.